

PAJZS ÉS VÉRT

Egy első világháborús katona imakönyv olvasatai*

A Nagy Háború az Osztrák-Magyar Monarchia minden csoportja számára új élethelyzetet teremtett, amely új viszonyulások és stratégiák megalkotását követelte meg a Monarchia zsidó csoportjaitól is. A magyarországi neológ zsidó csoportok¹ számára a Nagy Háború lehetőséget biztosított arra, hogy a közös áldozatvállalás által bizonyítsák hűségüket és a nemzethez való tartozásukat. Írásomban a magyarországi kongresszusi irányzathoz kötődő *Pajzs és Vért* című, az első világháborúban az izraelita katonák számára kiadott imakönyvet elemzem.² A *Pajzs és Vért* az ünnepi alkalmakra, a katonai szolgálat lehetséges eseményeihez, az ütközetek előtt vagy után, a sebesült bajtársért, a kórágyon, a temetéskor mondandó magyar nyelvű imák mellett a „nemzeti imádságokat” (a Himnusz és a Szózat), valamint a héber nyelvű zsidó liturgia néhány főbb imáját és tórai idézeteket tartalmazza. Az imakönyv alapvető célja azt kifejezni, hogy mit kell éreznie, gondolnia a zsidó katonának a katonai szolgálat adott helyzeteiben, ezért az imakönyv a neológ kollektív tudat, identitás és csoportstratégia tanulmányozására kitűnő forrásként használható. Írásom célja az imakönyvön keresztül azt bemutatni, hogy a magyar mászkilok milyen külső, vagy saját mintákat használtak a háború jelentette új kihívásokhoz való alkalmazkodásuk során. Bár a neológ identitást és kollektív tudatot meghatározó intézményi stratégiák már a 19. század második felében kialakultak, azonban a háború okozta új

---

* A közölt írás a XXXII. OTDK [Humán szekció, Folklor és vallási néprajz (45. tagozat)] „*Lelkem a Tiéd, testem a földé meléért harcolok*” *Nemzetvallás és kulturális emlékezet egy első világháborús zsidó katona imakönyvben*. című, I. helyezett dolgozat résztanulmánya. (A Szerk.)

¹ A különböző zsidó irányzatok más-más stratégiákat követtek a háború során is. Megállapításaim a magyarországi mászkil, neológ zsidó csoportokra vonatkoztatva relevánsak. A magyarországi orthodox stratégiáról a sajtón keresztül bővebben GLÄSSER 2013.

² A *Pajzs és Vért* több kiadást megért. Ezek közül a III. bővített kiadást használom. N.N. 1916. Az első világháborús katolikus, illetve református részről kiadott katonai imakönyvekről bővebben lásd FRAUHAMMER 2014. 67-89., valamint MACZÁK 2010. 99-102.

helyzet során az identitás aspektusai a korábbinál élesebben rajzolódtak ki. Ugyanakkor olyan új jelenségek is bekerültek az intézményi stratégia elemei közé, mint például a háborús propaganda. Ebből kifolyólag az általam bemutatott jelenségek egy nagyobb mentalitástörténeti folyamat részeként (is) értelmezhetőek. A korszak meghatározó ideológiájaként megjelenő nemzetvallás, valamint az ahhoz kapcsolódó kulturális emlékezet fogalmai alkotják értelmezési keretemet.

A diaszpóra kezdetétől fogva a zsidó hagyomány és kisebbségi politika része lett a befogadó ország uralkodója, a mindenkori status quo iránti lojalitás, ami a liturgiában is kifejezésre került.³ A királyért és a hazáért, illetve az uralkodó családjáért mondott ima az általunk tárgyalt időszakra már a zsidó liturgiai hagyomány természetes részévé vált. A Pavla Damohorská kutatásai során egészen a 17. század közepétől talált olyan imakönyveket a Monarchia területéről, melyekben megtalálható a koronás főért mondott ima, melyeknek sémája a 16.sz környékén keletkezett *Ha-noten Teshu'ah* című imádság volt.⁴ Az uralkodó tisztelete ugyanakkor része volt a rendi hagyományokat és a modern nemzeteszmet összeegyeztető kiegészítés deáki törekvéseinek,⁵ és a Habsburg-Ausztria népeitől megkövetelt állam iránti lojalitásnak.⁶ Az imakönyv is ezt a hagyományt felhasználva, magasztos hangvételben kér áldást az uralkodóra. Saját kutatásaim során magyar nyelven például a Löw Immanuel szegedi főrabbi által szerkesztett *Imádságok zsidók számára* című, 1903-ban megjelent imakönyvben találkoztam a királyért és hazáért mondott imádsággal.⁷ Bár találhatunk párhuzamokat a két imaszöveg között, a *Pajzs és Vért*-ben inkább a dinasztikus hűség és a közös áldozatvállalás, míg a Löw

---

³ REIF 1993. 218. azt állítja, hogy hivatalos, rendszeres ima az államért csak a középkor során alakult ki. Alkalmi imákra, vagy áldozatokra az uralkodóért azonban a már korábról is vannak példáink, lásd CHARLESWORTH 1985. 185.; FLAVIUS 1959. 129.

⁴ DOMOHORSKÁ 2010.; SARNA 2005. 207. A jelenlegi kutatások szerint a Hanoten Teshu'ah a 16. században a szefárd zsidók között született, majd tőlük került át módosításokkal az askenázi zsidókhöz. 1665-ben Menasse ben Izrael holland rabbi ír róla apologetikus munkájában, melyben úgy jellemzi az imát, mint „öröktől való és soha meg nem szakadt szokása a zsidóknak, bárhol is vannak, szombat napján, vagy más ünnepnapon” amely során „a zsinagóga vezetője megáldja az ország királyát, amelyben élnek, és minden zsidó hallja, és mondja rá: Ámen.”

⁵ Vö. PÉTER 2004.

⁶ ROZENBLIT 2001. 4., 9.

⁷ LÖW 1903. 20.

imakönyvben a hazaszeretet, a nemzethez tartozás gondolatai artikulálódnak erősebben. Mindkét szövegben⁸ ott érezhetjük azonban a talmudi forrású *dina d'malchuta dina* elvét, amire a Löw imakönyv egy Jeremiás idézettel⁹ is egyértelműen utal. A *Pajzs és Vért*ben a magyar neológok dinasztia-hűségének részeként olvashatjuk az uralkodóhoz való kötődés kifejeződését:

„Mindenható Isten, történet Ura, áldd meg felséges agg királyunkat: I.Ferenc Józsefet, koszorúzd homlokát a dicsőség és diadal babérjaival, szaporítsd éveit és övezd uralkodását fénnel és hatalommal, Tarts meg fenkölt [sic!] személyét erőben és épségben és engedd, hogy tanúja legyen népei egybeforrott lelkesedésének és igaz ügyünk győzelmének. Világ Bírója légy nemzetünk pajzsa, nyútsd felénk védő karodat...”¹⁰

A kongresszusi zsidó csoportok szemléletben a Dinasztia egy nemzetek feletti intézményként jelent meg, amely a Birodalom egységét reprezentálja, amelyet az uralkodó személye testesít meg: „tanúja legyen népei egybeforrott lelkesedésének és igaz ügyünk győzelmének.” Az idézet további részében a közös nemzettudat, a nemzethez tartozás, a közös áldozatvállalás ideája artikulálódik: „Világ Bírója, légy nemzetünk pajzsa, nyútsd felénk védő karodat és adj diadalt sorsdöntő küzdelmünkben. Terjeszd ki, Mennyei Atyánk, gondviselésed szárnyait édes hazánkra...”¹¹ A mászkil felfogás szerint a zsidóságnak nincs nemzeti jellege, ezért abba a nemzetbe kell beleolvadni, amelyben él. Az integráció során a mászkil zsidók a Magyarországon a 19. század végére uralkodóvá vált nyelvi-kulturális alapú nemzetfelfogást adaptálták, amely a kulturális értékek és a magyar nyelv átvételével járt együtt számukra. Az imakönyv kétnyelvűsége is a nyelvi integrálódás, a nemzettel azonosulás, valamint a háborús propaganda átvételének eredménye. A kulturális integráció egy jelének tudható be a Himnuszra tett egyértelmű utalás is „nyútsd felénk védő karodat...” A nemzetvallás keretében a nemzeti imádság funkcióját betöltő Himnusz és Szózat is helyt kapnak az imakönyvben.

---

⁸ Löw 1903. 20.

⁹ Jeremiás 29, 7

¹⁰ A királyért és a hazáért. N.N. 1916. 3.

¹¹ A királyért és a hazáért. N.N. 1916. 3.

Az uralkodóért mondott ima mellett a liturgiai hagyományban már korábban kialakult, az otthon maradtakért mondott emelkedett hangvételi, az egyén kérelmét megfogalmazó fohászt olvashatjuk.¹² „A harci zaj e pienő perceiben haza szállnak gondolataim szeretteimhez és boldogan sejtem, hogy szent gondviselésed kegyelme örökös fölöttük...”¹³ A katonák fohászában a haza érdekében végzett katonai szolgálatot szakrális tulajdonságokkal ruházza fel és misztikus dimenzióba helyezi. „Súlyos, de dicső feladatot ruházott rám a haza szolgálata. Övezz bátorsággal szent feladatom teljesítésében.”¹⁴ A kongresszusi zsidóság azonosult a háború céljaival és saját vallási hagyományát használta annak értelmezésére. Az első világháborús osztrák és német propaganda kezdetektől magában hordozta az erkölcsi szükségszerűségből fakadó igazságszolgáltatás gondolatát.¹⁵ Az imakönyv is átvette a háborús propaganda gondolatait, sokszor szent céllal és tartalommal ruházta fel a háborút, amelyben az osztrák fegyverek győzelme egyben egy erkölcsösebb, magasabb rendű világ eljövételét is jelentette volna: „Ő tekint le ránk irgalommal, adj igaz ügyünknek végső diadalt közel jövőben, hogy hazánk fényre derüljön és béke és áldás virágozzék a megtisztult emberiség világában.”¹⁶

A háborús propaganda a Szentírás és a liturgia általánosan ismert fogalmait használta fel, és ültette azokat a profán adott történelmi helyzet kontextusába. Így értelmezhetjük a bibliai példát felhasználó, a pusztában vándorló zsidókat vezető felhőoszlopra tett utalást is „környezze védő oltalmad felhőivel.”

Assmann szerint a kulturális emlékezet a múlt szilárd pontjaira irányul, amire jó példa a liturgikus ünnepek keretein belül megünnepelt egyiptomi kivonulásra való emlékezés, mert a rítus az emlékezés által bevilágítja a mindenkori jelent, mivel az ünnep megélésével kerül a csoport számára az emlék a jelenbe.¹⁷ A zsidó kulturális és kollektív emlékezetben is ott élt a szabadulás, a szabaddá válás emléke. Előbbiben az egyiptomi kivonulás, míg utóbbiban az 1867-es emancipáció jelentette ezt. Az imakönyv szövege egyszerre utal mindkettőre,

---

¹² DOMOHORSKÁ 2010.

¹³ Fohász. N.N. 1916. 4.

¹⁴ Fohász. N.N. 1916. 4.

¹⁵ GLÄSSER 2014. 99.

¹⁶ Győzelem után. N.N. 1916. 8.

¹⁷ ASSMANN 2003. 55.

ami által a múlt eseményeit a jelenre vetíti. Magasztaljuk isteni kegyedet, mely őseinket gondozta és útjaikat egyengette, hódolunk a sors mindenható és jóságos intézőjének, aki megtörte a zsarnokság hatalmát, eltépve a rabság bilincseit és a hajdan eltiportakat az Örökkévaló igazságok magaslataira emelte.¹⁸ A szombat hétről hétre ismétlődő ünnepe így a mnemotechnika segítségével alkalmat ad a jelen törekvéseinek kifejeződésére a kulturális emlékezet megélése során.

A mászkil felfogás a judaizmus lényegét, üzenetét is új, a modernitásnak megfelelő keretek közé helyezte. A zsidó vallás alapvető feladatának olyan univerzalista eszmét tulajdonított, melyeknek legfontosabb szerepe az európai kultúrában az erkölcsiség, a humánus, a monoteizmus terjesztése. Ennek szellemiségében fogalmazódnak meg a következő sorok: „jőjjön el az emberiség ama nagy, dicső, boldog ünnepe, melyen a föld gyermekei szeretetben összeforrva, eggyé válnak a jónak és nemesnek művelésében és a Te ösvényeiden járva...”¹⁹

A magyarországi neológ kollektív tudat alapját a befogadó nemzettel való azonosulás jelentette. A neológ csoportok számára a Nagy Háború lehetőséget biztosított arra, hogy a közös áldozatvállalás által bizonyítsák hűségüket és a nemzethez való tartozásukat. A kongresszusi zsidó identitás kifejeződéseként is olvashatjuk a következő sorokat, amikben az izraelita vallású magyar hazafi képe jelenik meg:

„Lelkem a Tiéd, testem a földé, melyért harcolok, gondolatom, szívem, minden érzésem szeretteimé és hazámé... A Te nevedért, mert vele megyek a harc és dicsőség élébe, a nemzetért, mert szüksége van az én karomra.”²⁰

A nemzetet sokszor a szabadság megtestesítőjeként látatta: „Törjön meg az ellenség, ki hazám szabadságát akarja letiporni, s szégyenüljön meg a magyarok igaz ügyének fényes győzelmére.”²¹

A háború során a felekezeti, nemzeti csoportok az új helyzethez való alkalmazkodásuk során saját régi vallási, történelmi vagy kulturális mintáikat használták fel. A mászkilok a kultúraként felfogott vallási hagyományt használták erre a célra. Így jelenik meg a jelenre

---

¹⁸ Szombati és Ünnepi áhítat. N.N. 1916. 5.

¹⁹ Szombati és Ünnepi áhítat. N.N. 1916. 6.

²⁰ Ütközet előtt. N.N. 1916. 6.

²¹ Veszélyből való megmenekülés után. N.N. 1916. 7.

aktualizálva a bibliából ismert, a héber törzseket a pusztában majd a honfoglalás során vezető Seregek Ura, aki választott népét a csatában győzelemhez segíti, úgy a múltban, mint a jelenben is: „Seregek Ura te harcoltál értünk, Te küzdöttél mellettünk, a Te áldásod lebegett fölöttünk... előttünk jártál, világítottál lépteinknek és sikerre vezetted csapatainkat.”²² Ehhez hasonló módon a múltbéli és az aktuális élethelyzetek párhuzamba állítása, a múlt és jelen közötti lényegi azonosság keresése a nemzetvallás retorikájának egyik jellemzője, amit az imakönyvben több helyen is megfigyelhetünk.

A kulturális emlékezet közegebe ágyazódó nemzetvallásban is megjelent az ősi eredetre vonatkozó megalapozó emlékezés²³ – a honfoglalás mítosza. Az ősi eredetre vonatkozó mítosz minden nemzetvallás alapeleme, melyre emlékezve az adott csoport a folytonosság ideáját erősíti és megbizonyosodik saját identitása felől. A Wissenschaft des Judentums hatása alatt megalkotott magyarországi neológ zsidó történelemszemlélet a magyar nemzetvallásban megjelent közös eredet mítoszáat igyekezett saját történelem konstrukciójába illeszteni, és ez által legitimálni magát. Erre a jelenségre kitűnő példa a Kohn Sámuel²⁴ által megalkotott kazárelmélet. A közös múlt és eredet igazolására, a magyar-zsidó sorsközösség bemutatásaként jelenik meg az idézet: „Új győzelemet fűztél évezredes magyar nemzetünk dicsőséges zászlajához, melyet az igazság és a nemzeti becsület megvédésére vittünk háborúba”.²⁵

A nemzetvallás az adott népcsoport saját történetét, múltját, jelenét vagy jövőjét teszi a hit tárgyává és forrásává.²⁶ A Gerő által a nemzetvallás gyakorlatának tekintett szimbolikus politikában ezért a jelen háborús törekvései szakrális tartalmakkal is felruházódtak. A nemzetvallás a nemzet értékének egyfajta szentséget tulajdonított, a nemzet pedig olyan erős identitássá vált, hogy legitimálta az emberáldozatot is.²⁷ Ebből eredően a nemzet védelmében/érdekében hozott

---

²² Győzelem után. N.N. 1916. 8.

²³ BARNÁK 2002. 153.

²⁴ Kohn Sámuel használta fel először a kazár-elméletet a közös honalapítás igazolásaként, bővebben KOHN 1884. 12-46.

²⁵ Győzelem után. N.N. 1916. 8.

²⁶ GERŐ 2004. 32.

²⁷ GERŐ 2004. 19.

áldozat is magasztos, szakrális jelleget kap, amely gondolat az imakönyvben többször is megfogalmazódik:

„Érzem, hogy ez az én szenvedésem, ez az én sebesülésem nem a köznapok gyötrelme, kínja. Amikor hazánk dicsőségéért, nemzetünk nyugalmaért, kedveseink jövőő békességéért, tűzhelyünk oltalmáért szereztünk sebet és betegséget, elfeledem az írtózatot, amelyet átéltem és csak arra gondolok, hogy méltóvá tettél engem, Istenem, hogy az igazságért harcoljak., hogy az eszményekért küzdő hősök táborseregébe avattál engem [...] Ezeket az én lelkemet megszentelő, feldicsóító testi sebeimet...”²⁸

Ugyanez a jelenség figyelhető meg a beteg bajtársért mondott imában: „rettenthetetlenül nézett sokszor a halál szemébe s mitől sem riadt vissza annak tudatában, hogy dicső, szent kötelesség szenvedni a hazáért.”²⁹ Ez a nemzet különböző csoportjait egybeolvasztó, az ellentéteket felülíró közös szenvedés és áldozatvállalás gyakran artikulálódik az imakönyvben, amit a háborús propagandának a zsidó liturgiába ültetéseként értelmezhetünk.

A hazaszeretet így a legfőbb erkölcsi tevékenységé magasztosul, amely révén a nemzetért elesett katonák áldozata olyan spirituális tartalomra tesz szert, mely a földi vétkekért is megbocsátást hoz:

„Küzdött, szenvedett hazájáért, testvéreiért, otthona földjéért. Életét adja oda nemes önfeláldozással másokért, azért, ami szívének drága kincse volt. Óh, ha bűn tapadna lelkéhez, ez a halál megváltja őt minden földi salaktól Előtted, Istenünk!”³⁰

A haldoklóért mondott imádság végén a zsidóság hitvallása olvasható, a *Smá Izrael* kezdetű ima, amely a hagyomány szerint a haldokló ember utolsó szavai melyeket elmond.

A temetésre írt imában a harcok során elesett katonák mitizálása, a hős kultusz építésére tett kísérlet is megjelenik. A jelenséget, amely a háború után kapott igazán erőre, Hankiss Elemér is

---

²⁸ *Kórágyon*. N.N. 1916. 10.

²⁹ *Beteg bajtársért*. N.N. 1916. 11.

³⁰ *Haldoklónál*. N.N. 1916. 12.

említi,³¹ és számos példát hoz a hőskultusz korabeli megjelenéseire. „De tetteinek híre, hazaszeretete, halálmegvetése, vitéz erényei kísérik nevét a síron túl, a halhatatlanságba és Te dicsőségül tudod majd be neki hősi halálát, Istenünk.”³² Ezek mellett az imakönyvben artikulálódik az elesett hősök öröletűvé, szentté lényegítése, akik személyükkel és áldozatukkal „közbenjárnak” a magyar fegyverek győzelméért: „és fakadjon hősi halálából áldás a hazára, segítse elő szent áldozata fegyvereink dicső győzedelmét!”³³

A felvilágosodás mentén megjelenő külső elvárások (nyelvi magyarosodás, a kultúra átvétele) találkoztak a neológ csoportok befelé irányuló modernizációs szándékaival. Ezen stratégiák nyomán a neológ csoportok az integrációs folyamat részeként átvették a magyar nyelvet és kultúrát, amely jelenség része volt a korábban héber nyelvű liturgia magyarra váltása is. A neológ csoportok belső modernizációja elsősorban a vallási hagyomány racionalista kritikájában, a nyugati kulturális minták átvételében jelentkezett. Ezek a folyamatok, kulturális váltások az első világháború idejére már jórészt végbementek, azonban a háború okozta felfokozott helyzetben a megváltozott identitás aspektusai a korábbinál egyértelműben rajzolódottak ki. A magyarországi neológ elit a háborút egy olyan kihívásként értelmezte, amelyben a közös áldozatvállalás által bizonyíthatják integráltságukat, nemzethez tartozásukat, a dinasztia iránti lojalitásukat. Az imakönyv vizsgálata egyértelműen kirajzolta a neológ csoportstratégia céljait a világháború során: az integrálódás, a nemzetbe olvadás szándéka határozta meg mind a külső, mind pedig a befelé irányuló stratégiát. A magyarországi mászkilok a háborút egy olyan kihívásként értelmezték, amelyben a közös áldozatvállalás által bizonyíthatják integráltságukat, nemzethez tartozásukat, a dinasztia iránti lojalitásukat. A nemzettel való azonosulás érdekében a háborús propaganda elemeit is átvették, és saját, a modernitás keretei között újraértelmezett vallási-liturgikus hagyományukba illesztették, amely jelenséget a *Pajzs és Vért* is reprezentál. Az imakönyv a neológ elites csoportok a nemzetvallás által meghatározott kollektív tudatának, identitásának megjelenítődéseként értelmezhető a háborús propaganda keretei között. Ebből kifolyólag a *Pajzs és Vért* elsődleges célja a katonák vallásgyakorlatának megsegí-

---

³¹ HANKISS 1985. 44.

³² Bajtárs temetésekor a harctéren. N.N. 1916. 13.

³³ Bajtárs temetésekor a harctéren. N.N. 1916. 13.

tése mellett a külső társadalom elvárásainak, azaz elsősorban a közös, nemzeti áldozatvállalásban való részvételnek a kifejezése. További kutatások lehetnek – Frauhammer Krisztina³⁴ összehasonlító kutatásaihoz hasonlóan – ezen imakönyv mentén a más kollektív tudattal rendelkező zsidó irányzatokhoz tartozó háborús imakönyvekkel való összevető elemzések.

IRODALOM

ASSMANN, Jan

2004 *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban.* Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.

BARNA Gábor

2002 Idő és emlékezet. In: Árva Judit – Gyarmati János (szerk.): *Közelítések az időhöz.* Tanulmányok. Néprajzi Múzeum Tabula könyvek 3., Budapest. 152-171.

CHARLESWORTH, James H.

1985 The Letter of Aristeas. In: James H. Charlesworth (ed.): *The Old Testament Pseudepigrapha.* Vol. 2. Doubleday, New York. 185.

DAMOHOŘSKÁ, Pavla

2010 *The Jewish Prayer for the Welfare of the Country as the Echo of Political and Historical Changes in Central Europe.* Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakultá, Praha.

FLAVIUS, Josephus

1959 *The Jewish War.* (trans. C. A. Williamson) Penguin, Baltimore.

---

³⁴ FRAUHAMMER 2014.

FRAUHAMMER Krisztina

- 2014 Imakönyvek – feltáratlan források. In: Barna Gábor – Kerekes Ibolya (szerk.): *Vallás, egyén, társadalom*. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 39. A Vallási Kultúrakutatás Könyvei 7. SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged. 67-89.

GERŐ András

- 2004 *Képzelt történelem*. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX-XX. századi történetéből. Eötvös Kiadó – PolgART Kiadó, Budapest.

GLÄSSER Norbert

- 2014 Az integráció politikai liturgiái: Szimbolikus politika és hazafiasság Löw Immánuel beszédeiben. In: Tóth István (szerk.): *Zsidók Szeged társadalmában*. Móra Ferenc Múzeum, Szeged. 91-112.

HANKISS Elemér

- 1988 Nemzetvallás. Immanens és transzcendens vallások. In: Kovács Ákos (szerk.): *Monumentumok az első háborúból*. Népművelési Intézet – Műcsarnok, Budapest. 36-48.

KOHN Sámuel

- 1884 *A zsidók története Magyarországon*. 1. köt. A legrégebbi időktől a mohácsi vészig. Athenaeum Nyomda, Budapest.

LÖW Immánuel

- 1903 *Imádságok zsidók számára*. Taub B. és Társa, Szeged.

N.N.

- 1916 *Paizs és Vért*. Imádságok izraelita vallású katonák számára. III. bővített kiadás. Az Országos Izraelita Iroda költségén kiadja az Országos Rabbitestület, Budapest.

PÉTER László

- 2004 Ország és királya a hatvanhetes kiegyezésben. In: Cieger András (szerk.): *Kiegyezés*. Osiris Kiadó, Budapest. 546-584.

REIF Stefan C.

1993 *Judaism and Hebrew Prayer*. New Perspectives on Jewish Liturgical History. Cambridge University Press, Cambridge.

SARNA, Jonathan D.

2005 *Jewish Prayers for the United States Government*. A study in the Liturgy of Politics and the Politics of Liturgy in Liturgy in the Life of the Synagogue. (ed. Ruth Langer and Steven Fine) Winona Lake, Indiana, Eisenbrauns.

ILLYÉS, BENCE

CIVIL RELIGION AND CULTURAL MEMORY IN A FIRST WORLD WAR NEOLOG PRAYERBOOK FOR SOLDIERS

I demonstrate the neolog's community strategy in the first world war through the *Pajzs és Vért* soldier's prayerbook. In my paper I examine how the neology groups react to the new phenomena of the war, and which former cultural samples they used for creating their new attitude. For the examination of this phenomenon, I demonstrate the representations of the reinterpreted tradition, the Hungarian civil religion, the loyalty for the Dynasty, the war propaganda and the elements of Judaism in the prayerbook. Although the neolog group strategy has already formed in the end of the 19th century, in the new situation caused by the war, the aspects of identity manifested more clearly. For this reason the phenomena could be interpreted as parts of a greater history of mentalities' process. The determinative ideology of the era, the civil religion, and the cultural memory served as the frame for interpretation.

TARTALOM

Imádságok:	Oldal
A királyért és hazáért	3
Fohász	4
Szonbati és ünnepi áhítat	5
Ütközött éótt	6
Veszélyből való megszökés után	7
Gyűlölet után	8
Körögrón	9
Beteg bajlásért	10
Haldoklás	11
Bajokra temetésekre a harczban	12
Hymnus	14
Szózat	16
Fordítások:	
Az imakönyvből	18
A Törzsből	25
A zsidókból	31
Káddis	39

A KIRÁLYÉRT ÉS HAZÁÉRT.

Mindenható Isten, méltódat Ura, add meg jelszava nek királyunkat: I. Ferenc Józsefet, kezeszed komolját a dicsőség és diadal tabérijával, szaporítsd évet és évezed uralkodását fényvel és hatalommal. Tartod meg írott szentélyét erőben és erőtben és erőt, hogy tovább egyen néci orybeforrott lelkesedésnek és igaz ügyünk győzelmének. Világ bíráis, légy nemzedünk palaza, nyitd felénk védő karodát és add diadalt sorsdótt kioldósunkban. Terjedd ki menyai Atyánk, gonoszságod szármait és az hazáokra, óvd elfasáttól, kényeztetél, lesztől s mindenemü veszedelmétől. Adj termékenységet földünk, erőt, kifortást, reményt és boldalmat népünk. Árasd ki, Atyánk a mennyekben, áraszd ki az egész emberiségre a Te szellemét: az Isten-főelem, az erőlkösség, a kölcsönös megértés, a hőzs befűzés, a hőke szeretéses szelénét, hogy minden minden szelén és támadon vilámozni, szelén minden gyűlölség és virágozni igazság és szeretet, ádás és boldogság a földön. Amen.

A királyért és hazáért.

הוֹנֵן הַשָּׁמַיִם לְהַלְלוֹת וּמַשְׁבֵּחַ לְיִשְׂרָאֵל מְלִיכָתוֹ
 מְלִיכֹת כְּדִשְׁעֻלְטוֹת. הַשָּׁמַיִם אֲדִירָהוּ מְבָרַךְ
 אֶתְּךָ הַהוֹנֵן עַם בְּרַךְ וְקָדוֹם עוֹם מְרִיבָה הוּא וְעָדָה
 הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְהַיָּם וְהַיַּבֵּשׁ וְהַיַּבֵּשׁ וְהַיָּם
 אֵת אֲדִירָהוּ הַשָּׁמַיִם

Első Ferenc József

יְיָהוָה יִתְּנֵנוּ מֶלֶךְ מְלִיכֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ
 וְהַיָּם וְהַיַּבֵּשׁ וְהַיַּבֵּשׁ וְהַיָּם וְהַיַּבֵּשׁ
 מְלִיכֹת כְּדִשְׁעֻלְטוֹת. הַשָּׁמַיִם אֲדִירָהוּ
 מְבָרַךְ אֶתְּךָ הַהוֹנֵן עַם בְּרַךְ וְקָדוֹם
 עוֹם מְרִיבָה הוּא וְעָדָה הַשָּׁמַיִם
 וְהָאָרֶץ וְהַיָּם וְהַיַּבֵּשׁ וְהַיַּבֵּשׁ
 וְהַיָּם וְהַיַּבֵּשׁ וְהַיָּם וְהַיַּבֵּשׁ
 אֵת אֲדִירָהוּ הַשָּׁמַיִם

Fohász.

אָנָּה הָאֵל הַקָּדוֹם מְשַׁלֵּם עוֹלָם בְּמִצְוֹתָיִךְ
 וְהוֹנֵן מְעַלְלֵי כְּדִשְׁעֻלְטוֹת. הַשָּׁמַיִם
 אֲדִירָהוּ מְבָרַךְ אֶתְּךָ הַהוֹנֵן עַם
 בְּרַךְ וְקָדוֹם עוֹם מְרִיבָה הוּא וְעָדָה

Es a könyvecské nem akarja pótolni ősrégi imakönyvünket. Azoknak ndjk. akiknek a kötetcsók csak néhány pillanatot enged az áhitatra, legyen mindig vitézeinkkel. Emelje fel őket Istenhez, fákasszaon erőt, hatalmat, bátorságot kölkökben.

Szemelvények az imakönyvből